

Miestutkimuksen erityisyyttä etsimässä

Miestutkimuksen metodologiaa. Timo Aho, Jiri Nieminen ja Arttu Salo (toim.)
2021. Tampere: Vastapaino. 268 s.

Antti-Ville Kärjä

Noin vuosi takaperin olin mukana työryhmässä, joka selvitti syrjinnän kokemuksia musiikintutkimuksessa. Selvityksen tulokset eivät yllättäneet: musiikintutkijat ja alan opiskelijat kokevat ja havaitsevat syrjintää ensisijaisesti sukupuolen ja verkostojen perusteella. Jälkimmäiset ovat usein sukupuolittuneita, ja itsekin olen vuosien varrella saanut muutaman kirjeen alkusanoilla ”hyvä veli”. Selvitystä tehdessä yllätyin kuitenkin eniten tausta- ja vertailuaineistossa vastaan tulleesta toteamuksesta, jonka mukaan juuri naisiin kohdistuva syrjintä on Suomessa tavanomaista ahtaan mieskäsityksen ja siihen perustuvien ammatillisten sukupuoliroolien takia.

Yllätyin, mutten väitä vastaan. Mieheyden ahtaus ja ahdistavuus ovat osa omaakin olemistani, olipa kysymys sitten isyydestä, armeijasta tai alkoholista, parisuhteista puhumattakaan. Niinpä luin nyt arvioitavaa kirjaa itsekkäästi eli miettien, miten *Miestutkimuksen metodologiaa* voisi kenties auttaa ymmärtämään itseäni, sekä yleisesti että tutkimuksen tekijänä. Väitän oppineeni feminismiin nimissä esitetyistä ajatuksista paljon, mutta pitäneeni tietoista pesäeroa varsinaisiin sukupuolentutkimuksen edustajiin. Kerran osallistuin naistutkimuspäiville, mutten kokenut oloani lainkaan tervetulleeksi.

Odotukseni *Miestutkimuksen metodologiaa* kohtaan eivät nekään täysin täyttyneet. Jännitteet ovat toki artikkelikokoelmissa tyypillisiä, elleivät peräti väistämättömiä piirteitä, minkä voi myönteisimmillään kääntää vuoropuheluksi. Lukijan kannalta olennaista on tällöin kuitenkin se, että toimittajat tarjoavat kehysten tuolle vuoropuhelulle – muuten loppuvaikutelmaksi voi jäädä pikemminkin sekamelska tai jopa riitely. Tässä suhteessa *Miestutkimuksen metodologian* rakenne miellytti minua: johdannon esittelevän otteen lisäksi kirjassa on myös ”lopuksi”-osio, jossa väliin jäävissä artikkeleissa esiin nousseita teemoja vedetään ainakin jossain määrin yhteen ja pohditaan edelleen. Ottaen huomioon viimeaikaisen keskustelun muunsukupuolisuudesta, yllätyksellisesti vasta kokoelman viimeisillä sivuilla mainitaan ”erilaisiin miesruumiisiin liitettyjen maskuliinisten ja feminiinisten (tai muiden) merkkien ja käytäntöjen” toisto (s. 261). Tätä ennen kokoelman kirjoittajat ovat asettaneet ”mieheyden” lähes poikkeuksetta joko suoraan tai vihjaillen feminiinin ja maskuliinin väliseen kaksikulotteiseen ajatusrakennelmaan.

Seurauksena mieheyden ja miestutkimuksen metodologinen erityisyys hämärtyy, eivätkä kokoelman artikkelit juurikaan vastaa toimittajien johdannossa painottamaan ajatukseen siitä, että alan omaleimaisuus ”liittyy pikemminkin tutkimuksen tekoa jäsentäviin sukupuoliteoreettisiin näkökulmiin, tavoitteisiin ja tutkimukselliseen asenteeseen kuin tutkimusmenetelmiin itsessään” (s. 17). Kirjan luettuani tuuminkin, että osuvampi otsikko olisi ollut ”Miestutkimuksen menetelmiä”, jos kohta silloinkin olisi kenties luvattu liikoja. Kuten toimittajat toteavat, metodologia ei tarkoita vain aineiston tuottamisen ja analyysin menetelmiä, vaan olennaisesti sekä niiden että koko tutkimusta ohjaavien teoreettisten ja epistemologisten lähtökohtien valintaa ja perustelua. Artikkeleissa ei kuitenkaan liiemmin teoretisoida juuri mieheyden erityisyyttä sukupuolikategoriana, vaan aiheita kuten tunnepuhe, maahanmuutto, rekanajo, armeija, (valo)kuvallinen ilmaisu, verkkokeskustelu, laululyriikka ja puolapolitiikka tarkastellaan pikemminkin sukupuolittuneina ja korostaen miehiksi (tai pojiksi) luokiteltujen tai itsensä luokittelevien henkilöiden toimintaa ja mahdollisuuksia. Tässä suhteessa Leena Autonen-Vaaraniemen toteamus visuaalisten tutkimusmenetelmien käyttökelpoisuudesta on osuva koko artikkelikokoelmaa ajatellen: ”Tutkimukseni lähestymistavat ovat sovellettavissa miehiä sekä maskuliinisuuksia ja feminiinisyksiä koskevien muidenkin aihepiirien tutkimiseen” (s. 138). Rohkenen väittää, että ne ovat sovellettavissa myös aihepiireihin, joissa sukupuolisuutta ei tarkastella miltään kantilta.

Menevät miehet ja DAT-nauhat

Niin johdannossa kuin useissa artikkeleissakin korostetaan sukupuolen ja muiden sosiaalisten identiteettien liittymiä ja risteyksiä eli intersektionaalisuutta, mutta se, miten mieheys eroaa tässä suhteessa muista sukupuolisuuden muodoista, jää toistuvasti epäselväksi. Lähimmäksi nimenomaan miestutkimuksen metodologista itsearviointia päästään johdannon ohella Laura Mankin pohdinnoissa ”panssaroidun maskuliinisuuden” rodullistetuista uudelleenmäärittelyistä (s. 79–81) sekä Jiri Niemisen huomioissa Ernesto Laclau’n psykoanalyttisesti virittyneestä diskurssiteoriasta miespoliitikoja käsittelevän media-aineiston analyysin lähtökohtana. Nieminen on kokoelman kirjoittajista lisäksi ainoa, joka käsittelee seksuaalisuutta suhteessa mieheyteen laajemmin kuin sivulauseilla eritellen muun muassa homososiaalisuuden ja homofobian keskeytyttä ”modernin maskuliinisuuden” rakentumisessa kaksiolotteiseksi (s. 248). Artikkelit on hyvä muistutus mieheyden historiallisuudesta eli mieskäsitysten aika- ja paikkasidonnaisuudesta, joskin juuri siksi jäin pohtimaan muiden artikkelien epähistoriallista otetta.

Kokoelman artikkelit on jäsennetty tutkimusaineistotyyppien ja niiden tuottamisen metodien mukaan kolmeen osioon, jossa ensimmäisessä ja toisessa korostuvat etnografiset sekä kolmannessa media-analyttiset menetelmät. Toinen osa on erotettu omakseen visuaalisten ja taidelähtöisten menetelmien perusteella. Siinä missä käsitteellisessä pohdinnassa olisi useimmissa artikkeleissa toivomisen varaa, tutkimusasetelmat vastaavat sinällään kirjan tarkoitukseen ”antaa virikkeitä ja näkökulmia erityisesti miehiä ja poikia käsittelevän opinäytetyön tekemiseen” (s. 8). Myös varttuneemmille tieteenharjoittajille artikkelit toimivat malleina tai ainakin kertauksena siitä, miten soveltaa etnografisia tai tekstuaalisia menetelmiä. Yleiseksi ohjenuoraksi käy lisäksi Tuija Saresman huomio siitä, että ”tärkein metodi on tutkijan oma ajattelu: hän rakentaa käsillä olevista aineksista ja tiettyjen metodologisten käsitteiden perustalle juuri siihen hetkeen sopivan menetelmän” (s. 204).

Eritoten etnografista otetta esittelevissä artikkeleissa esiintyvät maininnat aineiston "keruusta" (s. 41, 74, 107, 154) muistuttivat itseäni juuri feministisen etnografian ja refleksiivisen antropologian opetuksista, joiden mukaan tutkija ei koskaan vain "kerää" aineistoaan, vaan aina *tuottaa* sen käsitteellisillä ja menetelmällisillä valinnoillaan, eikä siis pelkästään vain etnografisissa yhteyksissä. Lisäksi "informantti"-sanon käyttö (s. 66) on ymmärtääkseni akateemis-poliittisesti epäkorrektia nykyisellään, ja toki useimmissa artikkeleissa kirjoitetaan haastateltavista. "Kansatutkijoita" sen sijaan ei mainita suoraan, vaikka Autonen-Vaaranieni moiseen viittaakin: "Tieto ei ole vain tutkijan rakentamaa, vaan tutkija ja tutkittavat tuottavat tietoa yhdessä" (s. 156). Teknisesti epäkorrektia puolestaan on Mankin maininta "digitaalisesta nauhurista" (s. 82) – paitsi tietenkin, mikäli tallentimena on tosiaan ollut markkina-ajaltaan kovin lyhyeksi jäänyt DAT-laite tai vastaava. Epäilenpä myös Anni Ojajärven tallentaneen armeijamonologinsa kovalevylle tai muistikortille "nauhoittamisen" sijaan (s. 108).

Käsitteellisistä ongelmista riippumatta artikkelit ovat kauttaaltaan kiitettävän itsereflektiivisiä menetelmällisten valintojen ja niiden perustelun osalta. Muutamille kirjoittajille voi toki huomauttaa, että omien valintojen arviointi ei tarkoita niiden kehumista, ja että tutkimusaihe ei sinällään tee yhdestä menetelmästä toista parempaa. Toimittajille puolestaan voi todeta, että esimerkiksi musiikki tutkimusaiheena tai asiayhteytenä ei tarkoita samaa kuin taiteelliset tai taidelähtöiset menetelmät. Karrikoiden: musiikkitiede on alkeellista matematiikkaa tai vielä alkeellisempää historiointia, etnomusikologia antropologian sivuhaara ja populaarimusiikin tutkimus puolestaan sosiologian tai mediatutkimuksen erityisala. Kaikilla näillä alueilla on tehty niin etnografista kuin tekstuaalistakin sukupuolentutkimusta jo 1990-luvulta lähtien, ja sikäli hämmäntyneenä luin eritoten Arttu Salon artikkelia Rytmihäiriö-yhtyeen ryyppyriitatappoihesisistä sanoituksista. Kulttuurianalyttinen musiikintutkimus on siinä läsnä vain punk-musiikkia kontekstualisoitaessa – ja sen äänellistä estetiikkaa vähätellessä: "Musiikkina se on yksinkertaista, suoraviivaista ja koreilematonta" (s. 214). Salo yhdistää musiikinlajin yhteiskuntakriittisyyden vain sanoituksiin, mutta koska laululyriikka ei ole koskaan vain lyriikkaa vaan nimenomaan laulettua sellaista, myös musiikillisesti "punk kyseenalaistaa normaaliuden ja yhteiskunnan arvot sekä koettelee arjen rajoja ja sitä, mikä on soveliaista" (s. 214). Tutkijalla on toki vapaus jättää laulu sikseen, mutta samalla myös *metodologinen* velvoitteensa perustella moinen valinta. Tätä Salo ei kuitenkaan tee, ja ryyppyriitatappolaulujen prosodisten ja musiikillisten piirteiden jättäminen huomiotta ihmetyttää etenkin siksi, että hänen analyysinsä ytimessä on "karnevalistinen puhelaji ja nauru", "nurin kääntävä ja kumouksellinen huumori" (s. 215). Otaksuttavasti kysymys on paljolti vakiintuneista tieteenalarajoista ja yhteiskuntatieteilijöiden pelosta musiikin äänien erittelyä kohtaan, vaikka varmasti Salokin musiikkia aktiivisesti kuuntelee ja sen pohjalta merkityksiä muodostaa, mieheydestä ja muustakin.

Urheilusta ja urheudesta, tai niiden puutteesta

Poikkeuksellisenä olympiavuonna 2021 odotin lisäksi, että kokoelmassa olisi käsitelty urheilua, tuota binäärisukupuolten, testosteronimittausten, homofobian ja banaalin nationalismin temmellyskenttää. Mitä "nurin kääntävä" ja "vastakarvaan" tulkitseva sukupuolentutkija saisikaan irti kansainvälisen jääkiekkoliiton puheenjohtajan ja Valko-Venäjän presidentin suojaamattomasta halauksesta koronakriisin aikoina? Tähän yhteiskunnallisen ja taloudellisen epätasa-arvon kasvualustaan viitataan artikkeleissa kuitenkin täysin satunnaisesti ja ohimennen.

Kysymys siitä, mitä itse opin kirjasta, on vielä vastaamatta. Viime vuosina olen huomannut kiinnostuneeni eritoten epistemologiasta ja siihen liittyen moniaistisuudesta, mikä osaltaan on pakottanut pohtimaan myös erilaisia metodologisia vaihtoehtoja ja seurauksia. Tieteenfilosofisesti *Miestutkimuksen metodologiaa* lupasikin otsikollaan paljon, ja taisin lopulta jäädä ensisijaisen kohdeyleisön ulkopuolelle. Kokoelma kyllä vaikutti muilla tavoin: osaltaan itse kukin artikkeli ohjasi miettimään omaa mieheyttäni suhteessa kulloiseen käsitekehikkoon ja toimintaympäristöön, olipa kysymys sitten Saresman analysoimasta sosiaalisen median "manosfääristä" (s. 189) tai Tuija Huukin mainitsemista poikakulttuureista "vahingollisten toimintamallien toistosuorittamisen" kasvualustana (s. 180). Sosiaalisesta mediasta ja sen sosiopatiaa ruokkivista kuplista pyrin pysymään erossa, mutta Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalla kasvaneena "miehen malli" on ollut selvääkin selvempi ja sitäkin ahdistavampi. Suoritin varusmiespalvelukseni ennen Ojajärven osallistuen havainnoimien "naisvarusmiesten" (s. 108) aikaa enkä suinkaan vapaaehtoisena, etuoikeutettuna tutkijana vaan epävarmana ja äitinsä tahtoon taipuneena pelkurina, ja nämä tuntemukset valtasivat mielen ja kostuttivat silmät kirjaa lukiessa. Kuten voi käydä vahvimmallekin jediritarille, armeijassa epävarmuus ja pelko kääntyivät vihaksi ja aggressioksi, enkä muistele tuota vuotta mielelläni – saati sitä, että äidilleni sotilasarvoni oli selvästi tärkeämpi asia kuin mielenterveyteni. Mutta mitä muutaakaan voi toisen maailmansodan veteraanin lapselta odottaa, sillä minua enemmän hän on myös Huukin korostaman poikuutta määrittävän "ahtaan sukupuolinormiston" tuotos, mikä "ei jätä tilaa moninaisille poikana toimimisen ja kasvamisen mahdollisuuksille" (s. 161). Nykyisinä "lätkäjätkien" ja "yrittäjäkasvatuksen" aikoina huolettaa, että moinen normisto elää ja voi hyvin. Sikäli miestutkimuksen voi vain toivoa jatkuvan ja laajentuvan, sekä metodologisesti että aihepiiriensä osalta.

Antti-Ville Kärjä on kulttuurisen musiikintutkimuksen professori Taideyliopistossa.